

קרובות הוא עשה זאת בשיטה אחרת ובכלים שונים מאלה שהשתמשה בהם החסידות (ראה עוד במאמרו של הלל צייטלין על "הקו היסודי — בקבלת הרב קוק ז"ל", ההד, אלול תש"י).

תכונת היסוד של ההנהגה הרוחנית, לדידו של הרב היא, ראשית כל, מתנה, סגולה, מתת שמים. כך כתב על עצמו וכך ודאי התכוון גם לאחרים: "אין בלבבי ובשפתי מר-מה, ואני מלא ב"ה בכל קרבי אהבת ישראל. ברוך השם אשר עשה לי את הנפש הזאת, לא מחכמתי ולא בצדקתי, כי אם ברוב רחמי וחסדיו שאין להם קץ ותכלית, ואל זה אביט, אל עני ונכה רוח וחרד על דברו" (אגרות ראי"ה ח"ב עמ' קפ"ט). ובדבריו ב"מוסרי הקודש" (עמ' קנ"ד) "הגשמה העליונה... בכוח הכללי שבה, מתוך שהיא תמצית הכל, היא ממשכת את החיים לכל", ויש כאלה שעצמותם אינה מתתקנת לגמרי "כי אם בצדיק העליון, בעל הנשמה המרכזית, ובת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת". הדברים מבוססים על הגמרא בברכות י"ז ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת כל העולם כולו וכו', וראה ב"פרי צדיק" ויגש עמ' 202: "קשה למה יוצאת הבת קול בכל יום דמשמע בכל דור, גם בעל המימרא — רב, והוא היה זמן רב אחר ר' חנינא בן דוסא", אלא ש"בדורו היה הוא נפש זה שכל העולם ניזון בשבילו בחסד" והוא היה די לו וכו'.

נשמה כזו — חנינא בן דוסא של כל דור — היא מתנת

שמים, אלא שמתנה זו צריכה עיבוד, תיקון ועילוי. ומכאן מה שכתב ב"מוסר הקודש" (עמ' קנ"ז) "כל מה שהאדם מתעלה יותר בצורתו הרוחנית, מרגיש הוא יותר את הערך הגדול של הרבים, הציבור מתחיל להיות חי בתוכיותו, בלבבו ועומק רצונו הוא מרגיש את הצרכים הרבים של הציבור, את גודל הערך של החיים המפעמים בכללות הציבור, והוא עומד כולו לעיני רוחו כדמות חטיבה אחת. הוא מרגיש את המציאות הממשית של הציבור ומתמלא אליו אהבה וכבוד אין קץ, ואז הרי הוא מתעלה להיות מנהיג ציבורי אידיאלי, מחשבותיו מתקדשות בקדושת הרבים, ומוסרו מתעלה להיות צדיק לרבים, ואור נשמתו מתחיל להאיר בקדושת אורו של משיח".

הבנת דברים אלה לעומקם מצריכה פריסת יריעה רחבה של יסוד הכללות במשנתו, הן זה הנזכר "בחכמת הקודש", דהיינו מן הבחינה הרעיונית-מחשבתית; בסדר "איחוד הכללות והפרטות, והן מן הבחינה המוסרית-מעשית בסדר "יסוד הכללות" ב"מוסר הקודש", אולם אין כאן מקומם. (ראה עוד "שנה בשנה" תשכ"א עמ' 148—149 ובמאמרו של הרב דוד כהן, קובץ הראי"ה תשכ"ו עמ' י—יט ושל יוחנן פריד שם עמ' רו—ריג). הנצרך לעניינו להדגיש את הממשות החיה שבה היו הדברים פועלים אצל הרב. לא אתפש לבטוי הפיקנטי ש"אור נשמתו של המנהיג הציבורי האידיאלי מתחיל להאיר בקדושת אורו של משיח", על כל ההשלכות ההיסטוריות האפשריות (ראה סנהדרין צ"ח ע"ב האוקימתות השונות בדבר שמו של משיח, ושם ברש"י: "כל אחד היה דורש אחר שמו", וב"פרי-צדיק" בראשית עמ' ק"ב "ידוע שבכל דור יש נפש משיח, ואמרו, כל אחד שרבים נפש משיח, ואם יהיה הדור ראוי יהיה הוא המשיח".

וראה ב"מרגליות הים" סנהדרין שם, מה שהביא מ"בית שמואל" אבן העזר סימן קכ"ט ברשימת שמות האנשים, על ר' שכנא רבו של הרמ"א שכתב על עצמו: אני אומר שכנא שמו, שנאמר לשכנו דרשו ומכאן כנויו בשו"ת רמ"א, סי' כ"ה: רוח אפנו משיח ד'. וב"אורהיים" לר' חיים בן-עטר דברים טו, ז: "משיח ד' שמו חיים".

אצטט רק ממכתבו של הרב חרל"פ אל הרב שנתפרסם בחוברת "הד הרים" עמ' צ"ב. המכתב אינו נושא תאריך מדויק וכנראה שנכתב בימי אבלו של הרב על בתו בראשית עלותו 'ירושלימה. "ארהיב עוז בנפשי לגשת אל הקודש במדך ערכי, להגיד לו כי פה עיה"ק ירושלים, המנהג מאז ומקדם הן אצל הספרדים והן אצל האשכנזים עפ"י קבלת מרן הגר"א זצ"ל להחליף בגדי שבת גם בשבת השבעה ר"ל, ומכ"ש [ומכל שכן] אדמו"ר מע"כ שליט"א שעליו להרגיש בכל עת כי נזר אלקיו על ראשו, וכל תעודתו להלביש בגדי קודש ולהפשיט בגדי חול, כי בזמן שהמצנפת בראש כהן גדול העטרה בראש כל אדם".

הדברים רומזים לגמרא בגיטין דף ז, ע"א, על איסור העטרת בראשי חתנים כאשר אין מצנפת בראש כהן גדול. ברור שברקע של הענין מהדהדת המחשבה על ענין הלבוישם ובגדי הכהונה, ראה על-כך בפירושי המהר"ל לאגדות הש"ס על מסכת גיטין ובמחשבת החסידות (עיין למשל "שם משמואל" פ' תצוה) על הבגדים שהם פנימיים, כי הם באים לחפות ולכסות על כוחו של הכהן שהוא פנימי; וכן ב"שמועות ראי"ה", בראשית פ' לך-לך (תרצ"א) בדיון על כהונת שם, דן הרב על שני סוגים בבגדי כהונה, שהם לכבוד ולתפארת, על חלוק לבן ששימש בו משה בימי כהונתו, על לבושים של הצדיקים לעתיד לבוא, על לבושו

של אדם הראשון, ועוד. וכיוצא בדבר בתפקיד "להלביש בגדי קודש ולהפשיט בגדי חול", שמקורו, ככל הנראה, בזוהר שלח דף קע"ב במאמר על יהושע הכהן הגדול המולבש בבגדי מחלצות וכן בזוהר פנחס דף ריד ע"א. נמצא שהרב חרל"פ תפס שתפקידו הממשי-מעשי של הרב הוא ככהן גדול, עד כדי-כך שהיו לכך השלכות הלכתיות לגבי החלפת הלבוש בימי השבעה! פרט להערכה של תלמיד לרבו יש כאן תפיסה בשיעור קומה של הרב כמנהיג, אפשר בצירוף העובדה שהרב היה כהן, ומסתבר שכך גם ראה הרב את עצמו (על זיקת הרב לדמותו של אליהו ראה: "פתחיו של אליהו", "בשעריך", בטאון המועצה הדתית ירושלים, שבט תשל"ב, הערה 82).

כיוצא בדבר יש במכתבו של הרב חרל"פ משלהי מלחמת העולם הראשונה ("הדברים" עמ' ע"ז) שעה שדובר על בואו של הרב ירושלימה "נחוץ לנו עתה נשמה אדירה וגבוהה מאוד, נשמה כוללת אשר לא יחסר כל בה, באופן שנשמת יחזקיהו. מלך יהודא המופיעה בהדרה במע"כ מרן שליט"א...".

מעין דבר זה נמצא במאמרו של ד"ר עזריאל קרליבך, שהתפרסם במקומות הרבה, ולאחרונה בספרו "דמויות", "היום כבר מותר לי אולי לספר מעשה, סוד, שהיום לאחר מותו, שוב לא ייראה משונה כל כך כפי שהיה נראה, אילו היה מגלים אותו בחייו.

בשעה של התעלות הנפש ובמחיצת תלמידים מקורבים ביותר אפיין פעם את תפיסתו ביחס ליעודו עלי אדמות, כשהוא מנסח אותו נסוח חסידי "מקובל": "ש"שורה בו לגלול מנשמתו של יהושע בן נון", את הדברים האלה אמר בערב פסח, מספר שנים לפני מותו. כשחזרנו מקיבוץ שעבד

אז בסביבות ירושלים ורצה דווקא לאכול לחם בפסח, הביא הרב להם, לחברי הקיבוץ מצות, והתחנן לפניהם שיקבלו את המתנה וישתמשו בה, אך הם סירבו ולבסוף קמו החלוצים הצעירים ופשוט גירשו מחצרם את הצדיק עטור השיבה, ממש בידים גירשוהו".

נקודת המוצא לאישיותו ולמנהיגותו של הרב היתה איפוא במה שהרב חרל"פ כינה — מקדשו הפנימי. "נשיאותו והנהגתו לבני דורו, הכל כאשר לכל, היה נובע אצלו ישר מתוך מצפון קדשו, חלק הנסתר שבו".

למקדש פנימי זה רומז הרב בקטע של "שלוש מדות בעבודת הקודש" (מוסר־הקודש ע' ר"א), בו הוא מפרט שלוש דרגות בבעלי הנפש המשפיעים על הדור, והם מקבילים לעבודת הלוויה, הכהונה ועל גביהם מידתו של משה עבד ד', ומסיים "ועתה אמר ד' יוצרי מבטן לעבד לו, להיות עדי עד מתלמידיו של משה עבד ד', העומד תמיד מוכן להופיע ולהשפיע ולא לקבל מאומה". המנהיג האידיאלי הוא זה הנמנה על תלמידת־תלמידיו של משה רבינו. הוא מבעלי שיעור הקומה שהרב מכנה אותם במטבע קבוע "צדיק יסוד עולם".

נקודת המוצא חצובה, כאמור, ממקורות קדם, וכך גם דרכו המעשית של המנהיג הצדיק; השער השני ב"מוסר הקודש", שמו "דרך־הקודש" ושם הסדר: "עבודת־הקודש". ובו פרק על "המכהן בעבודת הקודש": "הצדיק תמיד עומד בין האלוקים ובין העולם. כל חושיו של צדיק אמיתי נתונים הם להקישור האלוקי של העולמות כולם — אמת גדולה חיה בלבו, גבורה חיה ומנצחת ערה בנשמתו" (עמ' רכ"ט).

אחד ממרכזי עבודתו הרוחנית של הצדיק היא לימוד

הסנגוריה על ישראל שיסודה בהשקפה על העלאת הניצור-
צות. ומכאן הפרק על "עבודת הסנגוריא" ב"מוסר הקודש"
עמ' שכ"ה (וראה: "הסנגוריה במשנת הרב קוק" מאת
בנימין אפרתי).

כמו בכל שטח בו דן הרב מבחינתו העיונית אף כאן העביר
קווים לעולם העשייה. ומכאן היסודות הפרוגרמטיים
בנאומו בפתחת מוסדות הרבנות הראשית, שנתפרסם בשם
"כבוד הרבנות".

"ענפי הרבנות בישראל שונים הם לפי מחלוקותיהם. ברא-
שונה — הרבנות מצד עצמה, כלומר, ההשפעה האישית
של הרבנות על חיי הציבור מצד ערכו של האיש הנבחר או
הממונה למשרה כבודה אחראית זו, מצד מינויו בתור בעל
בעמיו ומצד השפעתו על החיים הציבוריים בתור כוח
מנהל ומשפיע".

אחרי ההשפעה באה ההוראה, הדיינות, הדרשנות, ההש-
כלה, הספרות — כל אלה התנאים החשובים שעל פי
המהלך העתיק היה כל זה כלול בתוך אותה האישיות
המיוחדת של הרבנות, שהיתה כוללת ומקפת את הכל,
ועל הכל היה חופף הוד הקדושה והאמונה העמוקה
בסגולתו האישית של הרב (ראה "התור" שנה א' גליון כ'
ומאמרו של בנימין אפרתי "הרבנות והמפלגות בישראל
בהשקפתו", קובץ הראי"ה, תשכ"ו).

אותה דמות מאוחדת של רב, מנהיג ומשפיע התפצלה
והתפוררה, והרב אף נתח את הסיבות לכך. "בתקופות
האחרונות באו סיבות שונות וגרמו להתפוררות הכוחות

ולהחלשת הרושם של הרבנות בחיינו הכלליים. החסידות הבליטה אמנם את יסוד הקדושה של הרבנות, אותה הרבנות המיוחדת לה והמבוקשת אצלה, אבל לא השתדלה לעזור להתפשטות הוד קדושה זו על הרבנות בכלליותה. (נשים לב כיצד בירר הרב את המלים שעה שבא לבקר את גישתה של החסידות, וכיצד מתח בעדינות, בצורה אופיינית לו, ביקורת חריפה).

"הדיינות נעשתה בזמן האחרון למין פקידות שחציה חילונית; ההוראה ירדה מכבודה ונעשתה לכלי שימוש ארעי לנצרכים ולנוקקים לה; הדרשנות נמסרה למגידים, אשר מחוסר הרגשת אחריות ומחסרון תפיסת מקום הגון בחיי הציבור אזלה ונדלדלה. הספרות וההשכלה הלאומית נעשו לדברים של חולין והופקעו לגמרי מחיי הקודש ומיסודה של הרבנות. ההתאגדות הציבורית נתבטלה ועמה ניתק כל קשר בין האישים המשמשים בקודש וברבנות. וכה הלכה הרבנות ונתדלדלה, ואתה יחד גם כבוד התורה. לירידת כבוד הרבנות גרמה הרבה ההתפוררות לסיעות ולמפלגות, כמו חסידות, מתנגדות, השכלה, ציונות וכדומה. הרבנים נסתבבו, על פי רוב, בזרם של איזו סיעה ומפלגה, ובמקום שהיה לרבנות להתרומם מעל לכל המפלגות, ולהראות גלוי לכל, כי הרבנים בתור נושאי דגל הקודש, מורים דרך ד', הם כטל מאת ד', משתדלים להשפיע על הכל ולהחזיק במעוז האחדות הכללית של האומה תחת זאת נעשו גם הם עצמם מסוגרים בתוך מסגרת צרה של סיעה פלוגית או מפלגה אלמונית ומכונסים בתוך הקטנות המפלגתית עם כל חסרונותיה ומגרעותיה" (שם: "התור", שנה א', גליון כ').

תקנת המצב היא, לדעתו של הרב, שיבוא שוב איחוד בין

כל התפקידים של הרבנות, כשהם נישאים על כתפי אישיות מאוחדת על-מפלגתית.

הרב הוא "משה רבינו" של העדה, על כל ההשלכות המעשיות והעיוניות שיש לקביעה זו.

נשתמרה בידינו תעודה מחיי המעשה על יחסיו עם קהילת יפו, כשנתהווה מתח בין הוועד הדתי (כעין מועצה דתית בימינו) לבין וועד העיר הכללי (כעין העירייה).

"אין אני רואה בועד הדתי עזר לרבנות, באותו המובן שאני מחזיק את הרבנות שאני נושא דגלה, רבנות העסוקה תמיד בכל עניני החיים אשר לישראל בא"י ועומדת בקישור תמידי אודותם גם כלפי חוץ, ואיננה מתגדרת בשום אופן רק בעניני הדת לבדם, אף על פי שהענינים הם לה חביבים וקדושים מאוד ובפה מלא אני אומר שהרבנות מצדי אינה זקוקה כלל לשום עזר מצד הוועד הדתי. אמנם הוועד הדתי נכבד הוא לעירנו, מפני שהענינים הדתיים גם הם ענינים חברתיים הם, וצריכים הם ועד אנשים המסורים לענינים ההם בלב שלם, לפקח על תקנתם, והוועד הזה מוצא הוא על כן עזרה ברבנות. הנני מכיר את הוועד הדתי רק לצורך כללי אחד מצורכי העיר, ולא בשום אופן ליסוד המבסס את הרבנות במובני אני" (אגרות ראי"ה ח"ב עמ' כ"ח).

נוסחת תפקיד זה של הרב כמנהיג העדה כולה על כל צרכיה מסבירה את פעילותו של הרב קוק באיחוד השכונות הנפרדות לעיר אחת — תל אביב. בנידון זה נשתמרה בידינו תעודה מזכרונות ד"ר חיים בוגר, הנמצאת עדיין בכתביד במוזיאון ההיסטורי של עיריית תל-אביב (ראה קטלוג לתערוכת יובל הראי"ה אלול תשכ"ו מס' 182 ב').

"ההצעה לפנות אל הרב קוק בבקשה שישתתף בפתרון השאלה הישובית של העיר תל-אביב, שהוא הכירה והת-

עניין בה בהיותה שכונה בחיתוליה, נתקבלה במועצה, לשמחת הקהל נאות הרב קוק לבוא לת"א ולהשתתף בברור השאלה העומדת על הפרק, הקהל הרחב היה בדעה כי זהו האיש שירצה לאחות את הקרעים ולקרב את הלבבות".

משנתגלה הרב וישב על כסא ראש הרבנים, לא"י קבל "מקדשו הפנימי" מימד נוסף: "מתוך עבודת הפרט בא הוא לעבודת הכלל, להצדיק את כל התנועות של הטבת המצב החמרי שבאדם ושבאומה, עד שהוא מתדבק לאהבת ישוב א"י שנתגלה בימינו, וברוב אורה הוא מעלה את הרעיון ואת נושאו, ומאירם באור החיים... ואורחותיו כולם של אוהב ישראל בקדושה כזה מתעלים עד שאכזי-לותיו הן קרבנות ממש ושתיותיו נסכים, וכל סדרי חיינו — מערכות קדושות" ("מוסר הקודש" עמ' רכ"ג).

על רקע דברים אלה, יש להבין את הסיפור בדבר "חלוקת השירים" ליד שולחן הרב בעת ביקורו של האדמו"ר מגור (ראה: "האיש נגד הזרם" עמ' קצ"ג).

אולם נוסף על התעמקות בעולמו הרוחני גילה הרב דאגה לחינוכם של מנהיגים שיהיו תואמים לנוסחאותיו הוא על דמות המנהיג. ברור, לפי הדברים לעיל, שזה לא יכול להיות תפקידה הבלעדי של הישיבה. אין היא אולפן לבעלי "נשמה-מרכזית" בלבד. "מעולם לא יעלה על דעתי שתכלית הישיבות בישראל היא רק להעמיד רבנים. תחיית התורה, המעמדת קדושתם של ישראל בכלל על-ידי גדולי תורה באמת, מיחידי הסגולה ועל-ידי המון רב, כפי האפשר, של בעלי-בתים תלמידי חכמים הגונים — זאת צריכה להיות המגמה הראשית בכוונותם של הישיבות". הנהתו היתה, שאם למוסד המתוכנן יתקבלו אנשים מוכשרים,

הרי כור ההיתוך של הישיבה, יסווג את בעלי התכונות בצורה כזו, שזוכי מתנת שמים של נשמות כלליות ימצאו את השלמתם וחינוכם בישיבה, ולאחר הכשרה מתאימה בנאום, בהנהגה, בשפה רהוטה וכדומה ימצאו את דרכם להנהגת הצבור.

ומכאן הקפדתו על הגשמה — אם כי ראשונית — של מהלך זה בישיבתו אשר בירושלים. המחשבה היתה שאם לתוך הכור הגדול הזה ייכנסו ממבחר הנוער הישראלי, חזקה על הברירה הטבעית שהיא תעלה על פני השטח, או תחשוף לעיני מנהיגי הישיבה, את אלה מבין הצעירים, שניחנו באותה סגולה. בעלי סגולה כזו, המתחנכים ומתפתחים באווירתה של הישיבה, הם הם העתודה הנאמנה למנהיגות הרוחנית לדור הבא; הם הם העתידים להנהיג את הציבור לאותה נקודת ייעוד כפי שראה אותה הרב קוק.

בחסידות חב"ד הונהג מושג ה"יחידות"; הפגישה של הרב המנהיג עם חסידו ואמר על כך האדמו"ר המהר"ש (רבי שמואל), בנו של בעל "צמח צדק": "עיקר חומרתה של היחידות שהיא מחייבת התלבשות והתפשטות בזו אחר זו; בהלבשה לרגע להיות (פלוני) זה, ובהפשטה לצאת מתוך הכלים של זה כדי להיכנס לתוך נפשו של פלוני (אחר). ההלבשה וההפשטה התוכפות זו את זו גורמות יגיעה מרובה, יגיעת בשר ועינוי הרוח" ("ליקוטי דבורים", כרך ג', עמ' 900, וראה באר"ה חסידות, חב"ד לא. שטיינמן, ח"א 162, ח"ב 85, 90).

במנהיגותו של הרב קוק גלויה היא לעין לבישת בגדים

ופשיטתם, לבישת בגדי הנצרך המשכים לפתחו למכתב המלצה, למתן-בסתר, לעידוד, ופשיטתם לצורך לבישת בגדי השואל ממרחקים בדיני עגונה, בהלכות שבת, בעיסקי שביעית. לבישת בגדי דבר לישוב בפגישה עם הנציב העליון ופשיטתם לצורך לבישת גלימת ראש-הישיבה בהרצאת השיעור. התעטפות בטלית מלאה אורה בכתובת "אורות הקודש", והתעטפות בגלימת שומר במסע התשובה בפוריה אשר בגליל.

התייגעות חיים זו בהסרת בגדים ובלבישתם היא מסכת-חיינו של הרב, ש"כל תעודתו — להלביש בגדי קודש".

דרך הנהגתו ומנהיגותו של הרב קוק הפכה להיות מופת, אולם כל השוואה לימינו ולרצוי בבחירת אנשים על העדה, חייבת להתבסס על גופי העובדות ועל הרקע הרוחני שמאחוריהן.